Id–Dakra

(*Tagħrif ta' A. Cremona*).

Qabel ma wieħed jitkellem fuq id-dakra fil-pjanti, tajjeb li ifisser xi ħaġa fuq l-organi tal-pjanta li għandhom x'jaqsmu mad-dakra, jiġifieri fuq iż-żahar jew fjuri tal-pjanta jew siġra, li huma l-organi tat-tnissil. Iż-żahar jew fjuri huma l-organi li bis-saħħa tagħhom isir it-tagħlil tal-frott.

Nieħdu ż-żahar tal-Larinġ.

Żahar tas-Siġar.

Iż-żahra tal-larinġ fiha fuq iz-zokk: (a) *Ċurkett* aħdar b'5 sinniet jew *sepali* li flimkien maċ-ċurkett jagħmlu l-*kaliċi* tal-fjur. (b) Il-*Petali,* jiġifieri l-weraq jew loqom tal-fjur. (c) l-*Istami* jew ħjut bojod ġewwa s-sinniet jew sepali. L-*Istami* għandhom ras safra fuq kull ħajta (d) l-*Antera* li hija ras safranija, (d) il-*Polline* jew Dakra li hu trab isfar fl-antera. (f) l-*Ovarju* li hu bħal żibġa rqiqa ħadranija (g) il-*Pistillu* ma' l-*Istilo,* fettul ħadrani li joħroġ mill-ovarju, u l-*Istimma,* ir-ras ta' l-*Istilo* miksija b'sugu li jwaħħal.

In-naħal u insetti oħra meta jardgħu mill-qiegħ tal-fjur jiċċapsu bil-poline jew dakra ta' l-antere u dan jeħel ma' l-istimma. B'hekk il-fjur jiddakkar u l-ovarju jimla u jiħxien. Dan imbagħad isir larinġa.

Siġar jew pjanti bil-fjur raġel biss jew bil-fjur mara biss.

Dawn huma: il-qara', il-ħjar, il-bħajra, il-prinjoli u ċ-ċipressi; l-ispinaċi (bqajla), il-ħarrub u t-tamar.

Id-dakra ta' dawn issir bil-ġarr tal-polline jew dakra għal fuq l-istimma ta' l-ovarju, (1) bir-riħ, (2) bin-naħal, (3) u b'insetti oħra u għasafar żgħar, friefet il-lejl u bebbux

Dakra b'mezzi oħra

Ir-Rummien jiddakkar bil-*fjur tad-Dakra* (Ammi Majus, L.) jew b'ta' *Ħaxixet it-Trieraħ* (*Tordylium Apulum,.* L.)—ħaxixa tar-razza tal-bisbies u tursin,

Id-dakra tar-Rummien. Mazz ċkejken minn waħda minn dawn iż-żewġ ħxejjex jintrabtu ma' fergħa tar rummien fix-xaħar ta' mejju u dan iservi bħala mezz biex il-fjuri tagħhom jiġbdu l-insetti li jdakkru r-rummien. Il fjur tar-rummien huwa aħmar fil-waqt li tad-Dakra u ta' Ħaxixet it-Trieraħ huwa abjad L-insetti li ma jagħżlux il-lewn aħmar tal-fjur mil-lewn aħdar tal-ħaxix, jardgħu iżjed minn fuq il-fjur abjad tad-Dakra jew ta' Ħaxixet it-Trieraħ u wara mbagħad fuq il-fjuri raġel u mara tar-rummien u b'hekk ir-rummien jiddakkar.

Id-dakra tal-pumakannella. Id-dakra tal-pumakannella ssir billi jiddendlu xi erba' paliet tal-bajtar mal-frieghi tas-siġra. Il-pala tal-bajtar, billi lixxa, ipoġġu fuqha l-insetti li jgħinu biex idakkru iżjed ħafif id-dakra milli kienu jpoġġu fuq il-weraq u l-friegħi ġodda tal-pumakannella li huma miksija bil-pil qasir li minnu jitgerrxu l-insetti

Drawwa tradizzjonali għat-tinwir u tagħlib qawwi tal-Lanġas, Tuffieħ u Żinżel u Frott ieħor, bil-*ġebel.*

Il-bdiewa jużaw idendlu ġebla mal-friegħi tal-lanġas jew żinżel biex dawn jiltwew 'l isfel u b'hekk il-frott jagħmel iżjed. Din l-operazzjoni għandha effett għal ċerti raġunijiet li l-bidwi iktarx ma jafx bihom, għalkemm għandu fidi qawwija fiha b'riħet l-effetti tagħha. Meta ssir din l-operazzjoni, l-umuri jew *linfa* li jitilgħu u jinżlu, meta jiġu biex jinżlu *minn taħt il-qoxra, jieqfu fejn hu milwi* u jħaxxnu l-btan jew in-nwar tal-frott, iż-żahar jissaħħaħ u l-frott igħaqqad iżjed. Din hija drawwa qadima, u flokha qiegħda tintuża minn xi wħud mill-bdiewa din l-oħra li hija aktar moderna u li tintuża iżjed fuq prinċipji xjentifiċi milli fuq id-drawwa tradizzjonali.

Mezzi iktar ħfief tal-lum huma dawn:—

(a) Tilwi l-fergħa rqiqa tas-siġra (meħxen lapis) u tilwiha sakemm tħoss iz-zokk iċaqċaq. B'hekk jieqfu l-umuri, in-nwar jiħxien u jsir il-btan tal-frott.

(b) Bit-tnalji jew pinzetti tal-qoxra li bihom taqta' bħal ċurkett, mogħla sold, fil-qoxra madwar iz-zokk tal-fergħa. Dan m'għandux x'jaqsam mad-dakra. Hemm l-istess effetti u jinżamm ix-xaqq imberraq b'xi laqxa biex ix-xitla tinfexx toħroġ l-imsierek.

Dakra tat-Tin

Is-Sikonju. It-tin ma jagħmilx fjur wieħed, iżda mazz jew bukkett fjuri msejjaħ sikonju. Dawn il-ħafna fjuri jiksu t-tina minn ġewwa. Il-fjuri ta' fuq lejn il-fomm huma rġiel (bi stami wieħed jew b'żewġ stami u b'antera waħda); il-fjuri mal-ġenb u mal-qiegħ huma *nisa* (ovarju wieħed b'ovulu jew żerriegħa

waħda), *Dakra bil-mezz ta' nemusa Cynifro prenes jew (Blastophaga grossorum)*

It-tina, meta tasal għad-dakra, tbexxaq fommha u n-nemusa tiddeffes, u bil-ħakk iktarx taqla' ġwenħajha, u, hi:a u nieżla mill-ġenb jew mill-qiegħ tgħaddi minn fuq il-fjuri rġiel fil bil-pollina tal-fjuri rġiel u bih iċċappas l-istimmi tal-fjuri nisa u b'hekk issir id-dakra. In-nemusa tidħol fit-tina biex tmur tbid fl-ovarju, — il-bajd isir fosdoq b'nemus nisa u nemus irġiel li bit-tnissil tagħhom igħinu biex idakkru s-siġra tat-tin.

Mhux it-tin kollu jiddakkar bin-nemusa. Tin li jista' ma jiddakkarx huwa *t-tin iswed,* il-*parsott iswed,* il-*farkizzan,* u tin ieħor, għax dawn għandhom ġo fihom ħafna rġiel imħalltin mal-fjuri nisa.

ID-DUKKAR.

It-tin dukkar jagħmel tlieta jew erba' btan ma' tul is-sena. L-*ewwel boton* u (l-iżjed għammiel) huwa tar-Rebbiegħa (Marzu April) u joħroġ miż-żahar tal-frott fuq l-injam tas-sena ta' qabel. bħall-bajtar bikri ta' San Ġwann. Jilħaq għal Ġunju u dħul Lulju u jdakkar it-tin tal-bajtar u tin ieħor. *It-tieni boton* joħroġ għal Ġunju fuq l-injam il-ġdid-fl-abt tal-werqa. Dan il-boton huwa inqas fil-għadd u l-bdiewa jgħidulu "in-nannu". Jidher għall-bidu ta' Ġunju fl-istess żmien tat-tin li jittiekel. Dan il-boton jiddakkar bin-nemusa li toħroġ mid-Dukkar bħalma hu t-tin. It-*Tielet boton* joħroġ għal Awissu u jissejjaħ "*Iċ-Ċarru*". Ir-*raba' boton* joħroġ għal Settembru jew Ottubru qabel ma jaqa l-weraq u jissejjaħ "Il-Barru"

Iċ-*Ċarru* u l-*Barru* jibqgħu fuq is-siġra x-xitwa kollha. Huma wisq ftit, bil-kemm ikun hemm tużżana mas-siġra kollha u jiddakkru bin-nemusa li toħroġ man-*nannu* (duqqajs). In-nemusa tibqa' fiċ-Ċarru jew fil-Barru x-xitwa kollha u tfaqqas fir-Rebbiegħa meta joħroġ id-Dukkar; dlonk tmur tbid fih, u b'hekk id-dakra tibqa' sejra.

Xorta ta' Dukkar

Hemm dawn ix-xorta ta' dukkar. (a) Dukkar aħmar tas-selvaġġ; jagħmel ħafna dukkar, jagħmel ħafna nemus. (b) Dukkar abjad, tajjeb bħal aħmar. Jiswa min idur it-tin bid-dukkar għat-tieni darba.

KIF IDDAKKAR

Id-dukkar jissensel tnejn tnejn, jew tlieta tlieta, mas-siġra tat-tin, minn għaxra sa tletin fuq kull siġra skond il-kobor tagħha. Jissenslu bil-ħajt irqiq tat-tajjar li minn fuqu n-nemel ma jgħaddix. Xi bdiewa jużaw isenslu d-dukkar bil-ġummar, iżda

l-ħajt tat-tajjar huwa wisq aħjar sabiex in-nemel ma jkunx jista' jgħaddi u jagħmel ħsara fid-dukkar, billi l-ħajt huwa rqiq ħafna.

IS-SENGĦA TAD-DAKRA.

Is-sengħa tad-dakra ilha magħrufa minn żmien il-Feniċi u l-Kartaġiniżi; minn għand dawn għaddiet għand il-Griegi. Kiteb u fisser fuqha Erodotu u Teafrastu, mijiet ta' snin qabel Kristu. Imsemmija wkoll minn Plinio, li miet waqt l-eruzzjoni tal-Vesuvju 79 sena wara Kristu.

Il-Prof. Ġanni Borg kiteb fuq id-dakra fl-1898. Borg bagħat friegħi ta' razza tajba Maltija tad-Dukkar bin-nemusa fid-dukkar tax-xitwa (*Ġarru u Barru*) f'Kalifornia, l-Eġittu, l-Awstralja biex minnu jiddakkar id-dukkar ta' dawk il-pajjiżi.

DAKRA TAS-SIĠAR U ĦXEJJEX MILL-INSETTI U MILL-BNIEDEM GĦAT-TNISSIL TA' SIĠAR U ĦXEJJEX OĦRA LI JAQBLU IŻJED GĦALL-BIEDJA.

Dakra Vera. — Ġarġir, eruka, nevew, liftija, mustarda, fiġel u ħxejjex oħra ta' l-istes familja (Kruċiferi) tal-ġdur u pastard, meta dawk ikunu bil-fjuri, u għalhekk m'għandhomx jitħallew fejn xulxin.

Xi bdiewa jgħattu bil-filoxx il-pastard, il-kaboċċi u l-ġdur biex dawn ma jiddakkrux min-naħal u minn insetti oħra, iżda bir-riħ il-polline jew dakra jgħaddi bħal għabra minn ġewwa l-filoxx.

Id-Dakra vera issir b'dawn il-mezzi:—

(a) Dakra ta' fjur *minnu nnifsu,* jiġifieri bid-dakra ta' fjur raġel u mara fl-istess siġra.

(b) Dakra minn fjur għal ieħor fl-istess siġra.

(ċ) Dakra minn fjur għal ieħor minn siġar differenti. Din hija l-aħjar dakra.

N.B. Is-siġar tagħna jiddakkru iktarx kollha minn fjuri rġiel u nisa *ta' l-istess siġra* billi minflok ma jkunu nibtu minn żerriegħa tnisslu bil-bċejjeċ.

Meta bidwi jħawwel fil-ġnien siġar ta' l-istess qabil, imma bi kwalitajiet differenti, bħalma ngħidu aħna, iħawwel indana ħawħ Franċiż u indana ħawħ ieħor jew nuċiprisk huwa jkollu frott iżjed sabiħ u sħiħ, billi d-dakra tkun minn fjuri ta' siġra ta' kwalitajiet differenti. Din id-dakra tissejjaħ *dakra* salib, fl-Ingliż magħrufa bl-isem ta' *cross pollination.*

Din id-dakra tista' ssir bir-riħ jew bl-insetti: imma l-iżjed bl-insetti jew bin-naħal.